

Część II

RECENZJE

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Piotr Chrzczonowicz

RECENZJA: DIEGO GAMBETTA, *MAFIA SYCYLIJSKA. PRYWATNA OCHRONA JAKO BIZNES*
(W PRZEKŁADZIE JULIANA KUTYŁY), OFICyna
NAUKOWA, WARSZAWA 2009, SS. 389

We włoskiej tradycji ugruntowało się powiedzenie *Tutto è mafia in Italia*¹. Wyraża ono wiarę w obecność i działanie mafii w różnych sferach i aspektach życia, postrzeganie, czy wręcz uznawanie jej za jeden z motywów, składników kultury narodu. Mafię spowija mgła tajemnicy, przypisuje się jej rolę ukrytej władzy (wł. *potere occulto*) o przemożnym oddziaływaniu na władze oficjalne, a brzmienie samej tej nazwy niejednokrotnie rozpala wyobraźnię i wywołuje żywe emocje – niejednego potrafi zatrwożyć i zmusić do milczenia. Dominuje opinia, że mafia narodziła się najprawdopodobniej w XIX wieku. Według zapamiętywań niektórych historyków początki mafii sięgają średniowiecza i związane są z powstałym w XIII wieku na terenie współczesnych Włoch stowarzyszeniem, którego celem był bunt i opór wobec represji wywieranych w społeczeństwie przez francuską dynastię Andegawenów. Słowo „mafia” miało wywodzić się ponoć od pierwszych liter zawołania bojowego członków tego stowarzyszenia, które brzmiało wówczas: *Morte alla Francia Italia anela!*². Generalnie pojęcie „mafia” ma we Włoszech szeroką konotację. W literaturze wskazuje się, że „[...]

¹ „We Włoszech wszystko jest mafia”.

² „Śmierć Francuzom to zawołanie Włochów!”. Zob. hasło: „Mafia, geneza organizacji”, [w:] C. Sifakis, *Mafia amerykańska. Encyklopedia*, tłum. P. Nowakowski, Kraków 2007, s. 315. Inne, wierniejsze tłumaczenie powyższego zwrotu brzmi: „Śmierć Francji, Italio odetchnij!” (zob.

wyraz mafia stał się nie tylko synonimem wszystkich przestępczych grup zorganizowanych w kraju, ale również terminem opisującym siatkę zмовy i towarzyszącej jej korupcji sięgającej od najniższych po najwyższe szczeble włoskiego społeczeństwa. Pod wieloma względami mafia stała się marką związaną ze wszystkim, co przynależy do przestępczego podziemia: przemocą, władzą, pieniędzmi, spiskiem, tajemnicą i krwią. Jednak „marka” mafii ma również związki z tradycją, rodziną, męskością i – ponad wszystko – honorem³. Posłuszeństwo i wierność w ramach przestępczej rodziny (zazwyczaj nie chodzi tu jednak o relacje międzyosobowe oparte na pokrewieństwie) uznawanej za dobro nadrzędne, honor i zмова milczenia (*omertà*) stanowią esencjonalne wartości, na których opiera się struktura mafijna. Zapewniają one – w powiązaniu z innymi jeszcze atrybutami – jej trwałość i siłę. Do atrybutów tych należy z jednej strony zdolność społecznej inkluzji (w ramach danej społeczności istnienie i działalność mafii często nie wywołuje generalnego sprzeciwu, a nierzadko uzyskuje nawet aprobatę), z drugiej natomiast – zdolność przenikania do świata polityki i instytucji samorządowych oraz państwowych. Organizacje typu mafijnego – jak zauważa się w piśmiennictwie – nie są zwykłymi, pospolitymi grupami przestępczymi. Zdadne są one do kreacji specyficznego systemu ekonomicznego czy społecznego, dysponują aparatem władzy i przymusu, umożliwiającym egzekwowanie wprowadzanych przez siebie norm⁴. Przestępczość typu mafijnego występuje wówczas, kiedy mamy do czynienia z organizacją przestępczą powołaną w celach ekonomicznych i sprawującą kontrolę nad terytorium, na którym rozpościera się jej działanie (narzucającą na podejmowaną w danej strefie aktywność gospodarczą swoje odpłatne usługi ochronne, udzielającą faktycznych form wsparcia w zamian za lojalność lub przyszłe korzyści bądź decydującą o wszelkiej działalności przestępczej na danym obszarze)⁵. Mafia – jak wynika ze specjalistycznych obserwacji tego zjawiska – stanowi w istocie kulturowy parasol ochronny nad funkcjonowaniem rozmaitych organizacji przestępczych (ugrupowań prowadzących zakazaną prawnie działalność, jak np. handel narkotykami czy ludźmi), ale też tych przedsiębiorców, którzy wprawdzie prowadzą działalność legalną, jednakże do jej wykonywania wykorzystują nielegalne środki i metody (np. korumpują urzędników). Najbardziej znanymi włoskimi organizacjami mafijnymi

A. Ostrowski, *Włoskie organizacje przestępcze typu mafijnego*, [w:] *Współczesne Włochy. Państwo i społeczeństwo*, red. T. Słomka, Warszawa 2009, s. 81).

³ D. Southwell, *Historia przestępczości zorganizowanej. Prawdziwe dzieje i tajemnice gangów całego świata*, Bremen 2009, s. 9.

⁴ Por. A. Ostrowski, *op. cit.*, s. 77.

⁵ Por. *ibidem*.

są: mafia sycylijska (*Cosa Nostra*), mafia neapolitańska (*Camorra*), mafia kalabryjska (*'Ndrangheta*), mafia wenecka (*Mala del Brenta*; *Mafia del Brenta*) oraz mafia z Apulii (*Sacra Corona Unita*⁶). Innymi głośnymi we Włoszech organizacjami mafijnymi bądź wykazującymi podobieństwa do organizacji mafijnych są: *Stidda* na Sycylii, *Basilischi* w regionie Basilicata czy rzymska *Banda della Magliana*.

* * *

Urodzony w Turynie w 1952 roku Diego Gambetta jest badaczem zagadnień politycznych, gospodarczych oraz społecznych (w tym obszarze także kryminologicznych), profesorem socjologii na Uniwersytecie w Oksfordzie (wykładowcą w Nuffield College). W jego dorobku naukowym znajdują się m.in. liczne, rozpoznawalne i wysoko cenione w świecie publikacje książkowe, studia i artykuły. Jedną z takich prac naukowych jest obszerna, prezentująca interdyscyplinarne podejście badawcze monografia poświęcona zjawisku sycylijskiej mafii, która pierwotnie (w 1992 r.) została opublikowana we Włoszech, następnie zaś (w 1993 r.) w Wielkiej Brytanii. Polski przekład tej książki, dokonany przez Juliana Kutylę na podstawie jej angielskiego wydania⁷, ukazał się w 2009 roku nakładem Oficyny Naukowej, a zatem – co wynika z prostego rachunku – 17 lat po tym, jak ukazała się ona drukiem po raz pierwszy.

Diego Gambetta, u zarania swoich badań nad zjawiskiem mafii sycylijskiej, napotykał problemy, które częstokroć również aktualnie nie tracą na ostrości. Naukowe badanie problematyki mafii jest bez wątpienia zadaniem wielce skomplikowanym i przez to stanowi prawdziwe wyzwanie. Wokół tego zagadnienia narosło wiele mitów i legend, w powszechnym obiegu znajdują się pewne spostrzeżenia i opinie, które wynikają z nieдомówień, mają szablonowy, stereotypowy charakter czy są po prostu błędne. Trudności potęgują niedostatki danych empirycznych, a w obszarze tych istniejących – wiele ma nikłą wiarygodność i zarazem wartość. Dostęp do wielu materiałów, które mogłyby okazać się cennym źródłem wiedzy o szczegółowych kwestiach dotyczących funkcjonowania mafii w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości, nie jest możliwy w każdym przypadku. Z różnych względów – faktycznej lub formalnej natury – podlega on określonym reglamentacjom. Wśród czynników utrudniających badanie mafii, a wręcz powodem zniechęcającym do podejmowania prób rzetelnej analizy tego

⁶ Zjednoczona Święta Korona.

⁷ D. Gambetta, *The Sicilian Mafia. The Business of Private Protection*, Cambridge, Mass./London, England 1993.

fenomenowi społecznego może być prawdopodobieństwo narażenia się na personalne niebezpieczeństwo tych, którzy taką analizę z gorliwością i determinacją chcieliby przeprowadzać⁸ (nie wspominając już o potencjalnych zagrożeniach z powyższego względu dla innych, bliskich im osób). Dlatego też efekty badawczego i intelektualnego wysiłku zmierzającego do zwiększenia *quantum* solidnej wiedzy o zjawisku mafii nie powinny pozostać niezauważone i warte są tego, by je upubliczniać, a przez to dawać możliwość zapoznania się z nimi bliżej jak najszerszemu kręgowi osób.

W monografii Diego Gambetty wyróżnione zostały trzy zasadnicze części, zatytułowane kolejno: *Branża ochrony* (składają się na nią rozdziały I–III: *Rynek, Zasoby, Branża*), *Branża na Sycylii* (zawierająca rozdziały IV–VI: *Korzenie, Kartel, Znaki firmowe*) oraz *Ochrona w praktyce* (obejmująca rozdziały VII–IX: *Rozwiązywanie sporów, Rynki uporządkowane, Rynki nieuporządkowane*). Całość pracy komponują następujące elementy: podziękowania, przedmowa do wydania polskiego, wprowadzenie, dziewięć rozdziałów, zakończenie, postscriptum, dwa aneksy (tj. aneks A – prezentujący etymologię słów „mafioso” i „mafia” oraz aneks B – zawierający opisy inicjacyjnego rytuału mafijnego), wykaz skrótów (które dotyczą wywiadów, źródeł parlamentarnych i sądowych oraz zeznań mafiosów o statusie świadków koronnych), alfabetycznie uporządkowana, zbiorcza bibliografia, alfabetyczny indeks osób oraz takież indeks rzeczowy.

Już sam tytuł pracy zdaje się sugerować czytelnikowi, co stanowi główną oś działalności mafijnej (mafijnego biznesu) na Sycylii i klucz do jej zrozumienia. To świadczenie, dostarczanie usług ochrony. Teza ta jest fundamentem i *leitmotivem* rozważań Autora, i do czasu ukazania się jego książki nie była ona zbyt popularna w myśleniu o mafii mającym na celu odszukanie kodu do zrozumienia jej funkcjonowania. Częściej bowiem w pracach poświęconych mafii wskazywano (a niekiedy pogląd taki utrzymuje się i współcześnie), że w ramach jej działalności pierwszoplanową rolę odgrywa przemoc i mafia jest niejako „przemysłem przemocy”. Intencją Diego Gambetty jest przekonanie czytelnika, poprzez przedstawienie mu wyraźnych dowodów, że to właśnie ochrona – rze-

⁸ Przykładem może być tu los R. Saviana, włoskiego dziennikarza, reportażysty, autora głośnej książki pt. *Gomorra. Podróż po imperium kamorry* (Wydawnictwo „Czytelnik”, wyd. III, Warszawa 2010), zawierającej opis (wynikający z wnikliwej obserwacji i kilkuletnich wysiłków w pozyskiwaniu stosownych dowodów) działalności we włoskich prowincjach Neapolu i Caserty kamorry, będącej w istocie „państwem w państwie”. Roberto Saviano, któremu parokrotnie już grożono śmiercią, posyłając mu różne charakterystyczne „sygnały” (m.in. martwe, zamrożone wrony) świadczące – według specjalistów – o tym, że organizacja kamorry ma go na swoim celowniku, korzysta obecnie ze stałej policyjnej ochrony i ukrywa się przed vendettą.

czywista bądź pozorna – jest centralnym punktem silnie zakorzenionej i efektywnie działającej organizacji mafijnej, a sama przemoc ma raczej charakter substratu; jest zasobem, nie zaś produktem finalnym, środkiem – nie celem. Ochronna działalność mafii zaznacza się w wielu sferach ludzkiej aktywności (w przestrzeni społeczno-polityczno-gospodarczej), a typy dostarczanej przez mafie ochrony są w praktyce zróżnicowane. Przykładowo mafiosi mogą dostarczać ochrony przed kradzieżami, przed wymuszeniami, przed porwaniami, przed porażką wyborczą (wpływając na wyniki wyborów w taki sposób, by preferowany kandydat uzyskał w nich satysfakcjonujący wynik). Mafia pilnuje niekiedy porządku na swoim terytorium, jakby odpowiedzialna była za bezpieczeństwo publiczne. Warto odnotować, że istotą licznych usług łączących się z dostarczaniem ochrony wydaje się rozwiązywanie różnych sporów (np. sporów pojawiających się między pracodawcami a pracownikami). Mafiosi nierzadko występują w roli pośredników, poręczycieli w określonych transakcjach czy też interweniują, gdy zaistnieje potrzeba ściągnięcia wierzytelności bądź opóźnienia spłaty długu.

Mafijny biznes polegający na dostarczaniu ochrony zyskuje mocne podwaliny i może być skutecznie prowadzony dzięki współwystępowaniu różnych czynników. Są nimi przede wszystkim: zdolność dyskrecji, dochowania tajemnicy – *omertà* (jakkolwiek pryncypium to doznaje czasem w świecie mafii pewnych ograniczeń), zdolność pozyskiwania przez mafiosów potrzebnych informacji i wykorzystywania ich w odpowiedni sposób, właściwa im reputacja (*honor*) utrwalająca preferowany wizerunek w relacjach z klientami i rywalami, sięganie po argument siły fizycznej lub psychicznej (zwłaszcza w sytuacji konkurencji na rynku usług ochronnych, ale także dla ochrony przed prawem i działaniami państwa), odpowiedni sposób reklamowania swych usług (nawiązujący nawet w swych formach do sfery religijności i wyrażający korelacje z symboliką i kręgami Kościoła katolickiego).

Autor wyraża i rozwija hipotezę, że mafia stanowi specyficzne przedsięwzięcie ekonomiczne, branżę produkującą, promującą i sprzedającą prywatną ochronę. W tym ujęciu prywatna ochrona jawi się jako zasadniczy, funkcjonujący w grze rynkowej towar mafii. Rozumienie mafii jako *sui generis* przedsiębiorstwa zakłada obecność trzech newralgicznych elementów: klientów, własności (kapitału) oraz siły roboczej. W powyższym kontekście termin „mafia” jest postrzegany jako pewna nazwa towarowa, a w jego orbicie uwagę przykuwa repertuar licznych symboli i rytualnej obrzędowości, których funkcją jest – w konsekwencji wywołania odpowiedniego wrażenia – budowanie więzi międzyosobowych, petryfikowanie wewnętrznej spójności organizacyjnej mafijnej rodziny, podno-

szenie jej statusu w oczach poszczególnych członków, wzmacnianie przekazu mafijnej aksjologii czy wzbudzanie lęku, niepokoju bądź wymaganej spolegliwości i uległości.

Podstawowy rynek usług mafijnych można odnaleźć w niestabilnych transakcjach, wówczas gdy zaufanie jest rachityczne i ułomne (m.in. w sytuacji transakcji nielegalnych, w których nie występuje autorytet prawowitej władzy, tj. państwa). Szczególny towar mafii, czyli oferowana przez nią ochrona może nie być ani w pełni uczciwa, ani powszechna. Może się bowiem zdarzać, że realną, autentyczną ochronę otrzymują nie wszystkie podmioty – uczestnicy obrotu rynkowego, lecz tylko wybrańcy; może jednak być i tak, że żaden z podmiotów biorących udział w obrocie rynkowym nie będzie beneficjentem prawdziwej ochrony, ale ofiarą wymuszania pod pretekstem dostarczania ochrony.

W oczach odbiorców mafijnej ochrony towar ten może być traktowany jako problematyczny, ale nie jest on uznawany za bezużyteczny (zresztą wielu go pożąda i samemu aktywnie poszukuje). Trudno jednak przyjąć, by na ogół traktowali oni mafijną ochronę w kategoriach innych niż tzw. mniejszego zła. Mafii zależy na tym, by istniał i zwiększał się popyt na sprzedawane przez nią dobro, ma ona zatem swój ważki interes w dokonywaniu kontrolowanej iniekcji w tkankę rynku deficytu zaufania i kreowania zagrożeń. Brak zaufania z kolei zaburza rozwój ekonomiczny i społeczny, jest jego „hamulcowym”. Gambetta uważa, że mafia wyrasta z niedostatku zaufania i tym niedostatkiem się karmi. Dowodzi przy tym, że nie jest ona organizacją scentralizowaną i zhierarchizowaną (nie ma bowiem żadnego ciała zbiorowego ponad poziomem pojedynczej rodziny, na rzecz którego rodziny mafijne wyzbyłyby się swojej niezależności), lecz instytucją będącą raczej związkami niezależnych rodzin, dysponujących wspólnym znakiem firmowym. Znakiem tym, czy też „wspólnym mianownikiem” niezależnych rodzin mafijnych jest atrakcyjna tożsamość handlowa dostarczycieli ochrony. Wszystkie mafijne rodziny łączy interes w jego zachowaniu, bo każdy, kto działa pod tym szyldem, czerpie zyski z wywoływanego przezeń podziwu i strachu. Mafijne rodziny („firmy”) mogą jednoczyć się za pomocą kartelu. „Firmy” te tworzą dyktowane potrzebami sojusze (np. mniejsze rodziny skupiają się wokół większych), które wymagają jakiejś koordynacji. Powołany układ sojuszniczy konsoliduje dążność do osiągnięcia zamierzonych i dzielanych w ramach tego układu celów.

Często pokutuje przekonanie, że rodziny mafijne opierają się na więzach pokrewieństwa, a tymczasem – co należy podkreślić – sami mafiosi podejmują starania, by oddzielić rodzinę mafijną od rodziny wynikającej z relacji biologicznych. Zostanie członkiem mafii to afiliacja z określoną rodziną – ponad nią nie

istnieje żadne potężniejsze ciało. Osoby wybierające wejście do tej branży – jak zaznacza Autor książki – muszą dysponować pewnymi wyjątkowymi zdolnościami i specjalnymi umiejętnościami (które wynikają z indywidualnych predyspozycji lub przebytego treningu), a jednocześnie nie mieć innej, lepszej alternatywy (mafijna siła robocza rekrutuje się zwykle z prowincji – z terenów wiejskich i małych miasteczek, a związek z mafią otwiera niejednokrotnie możliwość zrobienia określonej kariery, „wybicia się” z dotychczasowego środowiska). Korzyść wydaje się obopólna – mafia staje się dla wielu mieszkańców interioru szansą na lepszą przyszłość, a jednocześnie – jak ujął to obrazowo w swoim zeznaniu jeden ze świadków koronnych (skruszonych mafiosów) Vincenzo Marsala – interior jest rezerwuarem pozwalającym mafii odmładzać swoje szeregi.

Praca Gambetty porusza inny jeszcze znamieny wątek. Prezentuje ona bowiem relacje, jakie występują między państwem włoskim a mafią. Generalnie rzecz biorąc, państwo i mafia zajmują się tym samym towarem – ochroną. Autor wskazuje, że osoby dostarczające ochronę mają tendencję – a państwo nie jest tu wyjątkiem – by wyolbrzymiać zapotrzebowanie na nią i manipulować nią. Stwierdza on poza tym, że w każdym przypadku, gdy państwo uznaje określoną transakcję lub towar za nielegalne, powstaje potencjalny rynek prywatnej ochrony. Obrót danym wytworem staje się zakazany, a handlujący nim muszą wówczas poszukać ochrony w innej niż państwo instytucji. Chociaż na ogół jest tak, że między funkcjonariuszami państwa a mafiosami wyraźnie zarysowują się antagonizmy, bywa niekiedy, że ich interesy są zbieżne. Tam, gdzie mafia funkcjonuje skutecznie, problemy praworządności oraz zagrożeń publicznych utrzymywane są pod kontrolą. Wypada nadmienić, że państwo rozwinęło z mafią specyficzne, polityczno-ideologiczne powiązania. Diego Gambetta rozprawia się z mitem, jakoby mafia reprezentowała swój własny system prawny (wł. *ordinamento giuridico*) oraz pełniła względem państwa raczej komplementarną aniżeli opozycyjną rolę. W wyniku zestawienia kontrastujących ze sobą cech mafii i państwa Autor konkluduje, że uznanie mafii za porządek prawny zakrawa na absurd i że lepszym odpowiednikiem mafii jest właśnie biznes. W tej kategorii mafia może być poddawana intelektualnej autopsji.

Diego Gambetta zastanawia się ponadto nad kwestią prognozowania ewolucji mafii we Włoszech, podnosząc, że nie istnieje tu żadna oczywista wewnętrzna dynamika. Czy mafia zmierza w kierunku bardziej scentralizowanej struktury, czy może raczej to nie konsolidacja i wycofanie się na bardziej wyspecjalizowane obszary biznesu, lecz fragmentacja, swoista atomizacja jest kierunkiem ewoluowania mafii? Fragmentacja mogłaby być jednak konsekwencją centralizacji – gdy mafia „odpływa” z danego, tradycyjnego obszaru swojego oddziaływania, pojawiają się w tej próżni nowe, konkurujące ze sobą grupy, aby ją wypełnić.

Centralizacja – zdaniem Gambetty – sprawiłaby, iż mafia stałaby się bardziej tajemnicza, a co za tym idzie – silniejsza, lecz i bardziej wrażliwa. Trudniej byłoby w nią uderzyć, jednakże aby ją wykończyć, wystarczyłoby mniej ciosów. Centralizacja osłabiłaby także oddziaływanie mafii na życie codzienne i interesy zwykłych Sycylijczyków, a straty tej nie zrekompensowałby żaden przyrost siły czysto „militarnej”.

Gambetta diagnozuje, że upadek mafii nie jest ani nieunikniony, ani spontaniczny. Uważa on, że w tym procesie remedium na mafię może stanowić tylko absolutna determinacja po stronie władz; brak zaś żelaznej konsekwencji władzy w realizowaniu polityki prowadzącej do upadku mafii może spowodować tylko jej tryumf. Państwo powinno wreszcie zacząć dostarczać prawdziwą, nie zaś iluzoryczną ochronę. Warunkiem *sine qua non* jest jednak przede wszystkim zmniejszenie zasięgu nielegalnej ochrony poprzez przemyślane, roztropne interwencje, jak np. liberalizację rynku narkotyków, zniesienie kontroli państwa nad ceną papierosów, ułatwienie i odsłonięcie procedur przyznawania kontraktów publicznych, modyfikacje w dziedzinie prawodawstwa antytrustowego i zagwarantowanie jego aplikacji w odniesieniu do targów i rynków, przemodelowanie procesu wyborczego tak, aby zminimalizować możliwość sprzedaży głosów. Z technicznego bowiem punktu widzenia zmiany takie nie stanowią problemu nie do pokonania. Koniecznym elementem zasługującym na zaakcentowanie jest motywacja, która zależy od politycznych reform, zarówno na poziomie praktycznym, jak i teoretycznym.

Książka Diego Gambetty łączy harmonijnie teorię i empirię w odniesieniu do analizowanej problematyki mafii sycylijskiej. Z metodologiczną zręcznością prowadzi on czytelnika przez mafijny światek południowych Włoch, pokazując i przekonująco wyjaśniając jego biznesową naturę i ekonomiczną rolę, której doniosłą negatywną konsekwencją jest patologizacja życia gospodarczego. Wśród gruntownie przestudiowanych przezeń dowodów znalazły się materiały z procesów mafijnych obejmujące m.in. zeznania świadków koronnych, tzw. skruszonych (wł. *pentiti*): Tommasa Buscetty, Antonia Calderone’a, Stefana Calzetty, Salvatore Contorna, Francesca Marina Mannoiego, Vincenza Marsaliego, Vincenza Sinagry i Leonarda Vitalego. Gambetta oparł się na źródłach prawnoprocesowych (które dostarczyły lwiej części dowodów zaprezentowanych w pracy), jak również historycznych. Poza dokumentami parlamentarnymi oraz pochodzącymi z postępowania przygotowawczego i jurysdykcyjnego (w tym także w postaci transkrypcji opublikowanych w prasie) Autor wykorzystał bogatą literaturę. Bibliografia polskiego wydania jego pracy obejmuje ponad 200 pozycji. Z uznaniem należy odnotować, że Autor ponadto osobiście przeprowadził w pewnym zakre-

się badania terenowe, obserwując niektóre obszary biznesu, tj. realia targu rybnego i giełdy owocowo-warzywnej w Palermo, funkcjonowanie sektora budowlanego czy rynku transportu taksówkarskiego. Poza udziałem mafii w tzw. rynkach uporządkowanych (legalnych), poddał analizie jej aktywność zaznaczającą się w obrębie rynków nieuporządkowanych (nielegalnych), koncentrując się w szczególności na zagadnieniach przestępczości przemytniczej i handlu narkotykami. Refleksja teoretyczna została ciekawie zilustrowana licznymi, dobrze dobranymi przykładami i odniesieniami faktycznymi. W ten sposób uzyskała ona pełną klarowność i przejrzystość. Prowadzona z pasją, wartka narracja sprawia, że książkę czyta się niemalże „jednym tchem”. Jest to z pewnością zasługą nie tylko umiejętności pisarskich samego Diego Gambetty, ale też umiejętności i swady jego polskiego tłumacza – Juliana Kutyły.

Książka Diego Gambetty może być dla polskiego czytelnika lekturą cenną, inspirującą i godną rekomendacji nie tylko ze względu na to, że zawiera ona interesujące informacje (płynące z materiału faktograficznego) i prezentuje teorie na temat mafii sycylijskiej niekoniecznie dotąd w szerszym zakresie obecne w świadomości większości rodaków (których wyobrażenie o tym zjawisku kształtują na ogół powieści sensacyjne lub produkcje filmowe), ale także dlatego, że może być pomocna w przewidywaniu i wyjaśnieniu przyczyn oraz mechanizmów powstawania i rozwijania się podobnych organizacji gdzie indziej, również w naszej części Europy.

